

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.12.20

Piratkopi

Ulovlig kopiert og utgitt utgave (piratutgave) av et verk. Det kan være kopier av tekster, lydfiler, filmer m.m.

Slike kopier har blitt sammenlignet med “datavirus” i sin undergravende effekt (Chartier 1997 s. 56). Forfattere, produsenter, regissører osv. tjener ingenting på piratkopier, og de får dermed ikke økonomiske ressurser til å utgi nye verk i samme grad som de ellers kunne.

“The sale of illegal copies or downloads of CD’s and DVD’s containing music, movies, or software, as well as the prolific sale of fake or counterfeit goods, is inextricably linked to organised crime, people trafficking, prostitution, drug dealing and terrorism. Don’t become an unwitting supporter of these illicit and often dangerous organisations. Buy only from legitimate sources. Copyright infringements and piracy are not victimless crimes as many people think; the true victims are the creators, designers, the authors, composers, songwriters, film makers and investors. Without these individuals there would never be anything new. You can help halt the spread of these felonies by reporting copyright or trade mark violations and all acts of piracy here. You do not need to give your name or any other identifiable details. All information supplied to us is treated seriously with the utmost discretion and respect for your privacy.” (<http://www.copynot.com/>; lesedato 14.12.15)

“Virtually everyone knows that it is illegal to copy and distribute movies music and software but the reasons why it is illegal are not so well understood. The answers lie primarily in the way that copyright laws apply to movies, music and software. To ensure there are proper incentives for companies and individuals to continue investing in the creation, production, promotion and marketing of software, film and sound recordings, international treaties and national laws grant the creators and producers of software, film and sound recordings various rights. These rights include the exclusive right to commercially copy the recordings and to distribute/import/export those copies.” (<http://www.copynot.com/>; lesedato 14.12.15)

“Piracy was so pervasive in early modern Europe that best-sellers could not be blockbusters as they are today. Instead of being produced in huge numbers by one publisher, they were printed simultaneously in many small editions by many

publishers, each racing to make the most of a market unconstrained by copyright. Few pirates attempted to produce accurate counterfeits of the original editions. They abridged, expanded, and reworked texts as they pleased, without worrying about the authors' intentions." (Darnton 2008)

Piratkopiering og nedkortete/forandrete utgaver av bøker var i Storbritannia "en normal følgevirkning af enhver kommerciel succes på bogmarkedet i perioden 1650-1750." (Nexø 2007) Piratkopieringen på 1700-tallet førte til lavere priser på bøker og at flere fikk tilgang på lesestoff (Brackert og Lämmert 1976 s. 52).

"Pirate printers tended to flourish at the geographical peripheries of markets – often across borders, where the enforcement power of the state stopped. Scottish and Irish publishers competed with London publishers for English audiences; Dutch and Swiss publishers printed for the French market under the ancien régime. To a considerable extent, the European sphere of letters emerged through this transnational explosion of print. Pirate publishers played two key roles in this context: they printed censored texts, and they introduced cheap reprints that reached new reading publics. Both actions fueled the development of a deliberative public sphere in Europe and the transfer of knowledge between more and less privileged social groups and regions. New pirate entrants always responded to the market inefficiencies created by the cartels. In the short run these distortions could be upheld by state power. But in the long run, pirate practices were almost always incorporated into the legitimate ways of doing business. Over time, regulatory frameworks changed to accommodate the new publishing landscape. Similar stories could be told in many modern industrial contexts, including computer hardware, chemical engineering, pharmaceuticals, and software." (Balázs 2014)

"[W]e see five loose "laws" of piracy at work in cultural markets:

1. Persistent gaps between supply and demand due to artificial constraints on price or supply will be filled by pirate producers.
2. When faced with piracy, industry incumbents [dvs. industri-ansatte] almost always turn to the state to defend their market positions and usually adapt their business models only when other recourse has failed.
3. Conversely, pirate producers tend to operate at the edges of the sphere of influence of incumbents, where differences in law and difficulties of enforcement create spaces of ambiguous or conflicted legality.
4. Piracy, at these economic and political peripheries, has a well-established role as a development strategy that facilitates the circulation of knowledge goods.
5. In many of these contexts, piracy also plays a clear political role as a counterweight to the centralized control of information – whether by states or private interests. The censorship of texts in pre-modern England and France was continually undermined by pirate networks. [...] piracy played much the same role in Russia and South Africa in the 1980s." (Balázs 2014)

På 1600-tallet drev trykkeribedriften Elzevir i Amsterdam mye med piratkopiering (Chartier 1997 s. 57). De betalte da ingenting til forfatteren, og kunne by bøkene fram til den billigste prisen på markedet (Chartier 1997 s. 58).

Ved fredsslutningen for trettiårskrigen i 1648 ble Tyskland delt i nesten 2000 områder, derav ca. 300 "territorialstater" (Barner m.fl. 1981 s. 41). Det fantes ingen overordnet tysk myndighet, og ingen kunne forhindre at en bok som var forbudt i én småstat, ble trykt i en annen. Herskerne i mange av smårikene utnyttet ofte situasjonen. De lot trykke piratkopier av verk i sine stater, slik at import av og dermed økonomisk utlegg til viktige bøker ikke ble nødvendig (s. 41). Hvis en forfatter hadde rett til sitt åndsverk i en liten tysk eller italiensk stat, kunne vanligvis en forlegger i de andre statene uten hindringer trykke verket og ikke gi forfatteren eller den første boktrykkeren noen kompensasjon (Chartier 1997 s. 58).

"In the absence of an international copyright regime, publishers established informal agreements regarding rights of republication and sale. Often, these "synthetic copyrights" provided more security than locally issued regulations because of the interdependence of the publishing trade (Bettig 1996:17). Internationally active publishers relied on foreign publishers to carry their books and consequently were embedded in a network of relationships that required trust and reciprocity. These thick social and business ties meant that transgressions could be, and often were, punished by the publishing community itself, regardless of local regulations. Even without state backing, publishers in the international trade had a strong collective interest in establishing rights of exclusivity. Such agreements often encompassed large numbers of publishers within and across state borders. By the late eighteenth century, a system of synthetic rights was in place among Dutch and Swiss publishers printing books for the French market (Birn 1970; Darnton 1982, 2003). Irish publishers had a similar system until the Union with Great Britain in 1800 (Johns 2004)." (Balázs 2014)

"US publishers devised a system of synthetic copyrights to manage competition for foreign works, which were denied copyright protection under US law throughout the nineteenth century (Clark 1960; Khan and Sokoloff 2001). Eighteenth century German publishers specified the circumstances under which members of the trade could produce and circulate pirated editions: "[if] the original publisher's prices increased ... [if] codes of conduct were broken, [if] colleagues as well as the public were damaged, or if pirate editions were only distributed in regions where the original itself was not available" (Wittmann 2004). The exclusivity rights of individual publishers were thus secured within and through the publishing community. The relationship between rules imposed from above and agreements and norms initiated from below was always complex. Emerging regulatory frameworks of the time sometimes deliberately built upon and exploited community norms, while in other cases they were intended to rewrite existing rules of the trade. Most conflicts between legal publishers and pirates occurred when state rules diverged from community norms, violating community notions of fair

competition. Such divergence typically occurred when some players were able to “capture” state favor or regulation in new ways; when new entrants capitalized on weaknesses in regulation or in the capacity to enforce it; or when key stakeholders (such as authors) were left out of the bargaining in ways that destabilized the system in the long run.” (Balázs 2014)

I Storbritannia da “the eighteenth century began, printers still treated books as luxury goods, catering to wealthy customers willing to pay for expensive editions. Several categories of books, however, enjoyed wider circulation, including psalm books, alphabet books, and almanacs. These had begun to create not only broader literacy but a nascent mass market for a wider range of literature. Smaller publishers began to reprint copyrighted works in large quantities, challenging the market structure and pricing of the incumbent publishers. Henry Hills the Pirate, as he became known, was the most famous of these. Beginning in 1707, Hills republished popular poems, pamphlets, and sermons, selling them for between a halfpenny and twopence – a fraction of the typical sixpence price. He published an unauthorized compilation of the first one hundred issues of *The Tatler*, one of the most popular magazines of the time, years before an official compilation was released. The motto on each of Hills’s one-penny prints testified to the popular ambition of his publishing model: “For the benefit of the poor.” Estimates of the total number of copies printed by Hill reached 250,000 (Solly 1885). Three factors made Hills’s radically lower pricing possible: (1) he ignored rights-holder claims, (2) he used the cheapest possible materials, and (3) he kept his per-copy profit to a minimum. The resulting business model was extremely powerful. Hills was arguably the first businessman of the era to cultivate a mass-market model for books, based on large volume and low profit margins.” (Balázs 2014)

“The key component of this business strategy was market research on both local demand and potential competitors’ plans (Darnton 2003:28). Frédéric Samuel Ostervald, an alderman in the Swiss town of Neuchâtel and one of a small network of pirate publishers serving the French market, left an extensive record of how such networks operated (Darnton 2003:4). Over two decades, Ostervald received close to 25,000 letters from a network of French booksellers, Dutch and Swiss pirate publishers, traveling agents, and authors writing in French across Europe. Such letters were first and foremost a way of gauging audience and potential competition. But they also provide evidence of informal agreements among pirate publishers about who would publish which works for different markets. These were quintessential gentlemen’s agreements, operating on easily violated trust, but they proved strong enough to create a stable market that minimized cannibalization among publishers and counterbalanced the effects of fragmented and often restrictive local regulations. Collectively, these pirate networks invented an international regulatory regime for copyrights more than a century before the Berne Convention codified copyright relations on the international level. Pirate correspondence and gentlemen’s agreements limited unfair competition in local markets among the members of the network in an era in which statesponsored

mercantilism still favored the enforcement of local claims and the raiding of foreign copyrights.” (Balázs 2014)

Den amerikanske Chace Act fra 1891 “extended copyright protection to foreigners but was clearly written to serve the competitive interests of domestic publishers. It had enough loopholes, one scholar has noted, to “make the extension of copyright protection to foreigners illusory” (Ringer 1967:1057). This situation persisted long after the United States officially complied with international norms and was a constant source of tension with European publishers. By the mid-1930s, some Dutch publishers had given up on legal remedies and adopted a policy of retaliation: “Two outstanding incidents involved *The Yearling* by Marjorie Kinnan Rawlings and *Gone With The Wind* by Margaret Mitchell. At the trial in the Netherlands involving the latter book, it is interesting to note, the Dutch publishers, in the words of the presiding judge, “stated that they would have been quite prepared to pay for the right of translation if it were not for the fact that works copyrighted in the Netherlands are published in the United States time and again without any compensation. The only way to compel the United States to accede to the Berne Convention is to disregard, in the countries which have acceded to that Convention, the copyrights of the citizens of that country.” ” (Kampelman 1947:421) In the long run, the decisive factor in shifting US policy on international copyrights was the growth of American export industries based on intellectual property (IP).” (Balázs 2014)

Den første boka av en norsk forfatter som ble trykt i Norge, var Dorothe Engelbretsdatters bok *Sjælens sang-offer indeholdende 42 gudelige Sange paa de fornemste Fester, tillige med andre sær himmelske Sange, saa og om Syndernis Forladelse og Fortrøstning paa Guds Naade mod Fortvilelse og Utaalmodighed* (1678). “Så populær var *Sjælens sang-offer* at den samme Mickel Thommesøn [trykkeren i Christiania] like godt trykket et nytt opplag, denne gangen uten forfatterens samtykke, og på samme tid dukker det opp en piratutgave i København. Den legitime andreutgaven utkom København i 1681, hvorav i dag kjennes i hvert fall tre eksemplarer. [...] På tittelbladet til 1685-utgaven av *Sjælens sang-offer* opplyses det at boken er “Nu femte gang oplagt / dog kun tredie gang med Authors Ville”, og i forordet trues det med en bot på 100 (!) riksdaler (hvorav den ene halvparten skal gå til nærmeste hospital og den andre til angiveren) for dem som trykker, lar trykke eller ‘antreffes med’ andre eksemplarer av boken enn dem av forfatteren autoriserte. Dette er før opphavsrettighetenes tid, og den eneste måten å stoppe piratkopieringen var å skaffe seg forfatterprivilegium. Det fikk da også Engelbretsdatter i 1682, og i 1692 dessuten skattefrihet på livstid.” (*Morgenbladet* 17.–23. juni 2011 s. 41)

På 1700-tallet drev små forlag og trykkerier ofte forretning med piratkopier av bøker. Dette var på 1700-tallet vanlig i blant annet Østerrike. I Tyskland på 1700-tallet forsvarte ofte de som lagde piratkopier seg med at deres bøker ble billigere og dermed lettere tilgjengelig for publikum enn originalutgavene, slik at piratutgaver

bidro til folkeopplysning og demokrati (Barner m.fl. 1981 s. 74). Forlagene og trykkeriene hevdet at piratkopiene tjente det lesende publikum, som ellers ikke hadde råd til bøkene.

Den franske dikteren Pierre Augustin de Beaumarchais' komedie *Figaros bryllup* (1786) ble publisert uten hans vilje (Chartier 1997 s. 59). Stykket ble ofte forbudt spilt i årene etterpå fordi det ble oppfattet som et angrep på adelsveldet.

Franske romaner som på 1800-tallet solgte godt i Frankrike, ble i noen tilfeller trykket ulovlig i Belgia, uten at verken forfatteren eller det franske forlaget fikk betaling (Olivier-Martin 1980 s. 28). Paul Féval klaget ofte over de belgiske piratkopiene av hans bøker. Den franske forleggeren Auguste Poulet-Malassis var på 1860-tallet politisk flyktning i Brussel. Han observerte hvor vanlig det var i Belgia å trykke piratkopier, og at utgavene ofte var av bedre trykkekvalitet og samtidig ble solgt til en lavere pris enn i Paris (Milon og Perelman 2010 s. 78).

Franskmannen Paul de Kocks romaner var på 1800-tallet store kommersielle suksesser i Frankrike. I perioden 1840-50 trykket belgiske pirattrykkere store mengder av hans bøker. Sammen med alle de andre bøkene de solgte ulovlig i Europa, utgjorde dette flere millioner bøker. De eksporterte også bøker til Amerika, f.eks. 20.000-30.000 eksemplarer av hver av Kocks romaner (Olivier-Martin 1980 s. 49).

Den sveitsiske tegneseriepioneren Rodolphe Töpffer skrev i et privat brev at han ville oppfattet det som en ære hvis noen utga piratkopier av hans bøker (Kaenel 1996 s. 141). For det ville bevist at verkene var populære blant leserne.

Den indiske forfatteren Kamala Markandaya (pseudonym for Kamala Purnaiya Taylor) sin roman *Nectar in a Sieve* (1954; på norsk 1956 med tittelen *Nektar i et såld*) ble oversatt til mange språk og solgte godt. "Jeg fikk forleden sendende 37 pund fra India for salget av min siste bok. Det tyder på at ikke så rent få piratutgaver må være i omløp i det veldige landet." (Markandaya i et intervju i et *Bindestreken*-nummer i 1975)

Den kinesiske forfatteren og professoren Jiang Rong skrev romanen *Wolf Totem* (på engelsk 2008). I Kina ble den etter utgivelsen i 2004 "solgt i to millioner offisielle eksemplarer og det tidobbelte antall piratkopier, ifølge anslagene. [...] I visse nyrike forretningsmiljøer dyrkes den angivelige som en slags lærebok i rovdyrkapitalisme." (Inger Bentzrud i *Dagbladet* 6. april 2008)

Den franske forfatteren Michel Houellebecqs roman *Underkastelse* (2015; fransk tittel *Soumission*) skapte allerede før den kom på markedet "store kontroverser. Den forespeiler en muslimsk maktøvertakelse, idet et parti kalt Muslimsk Brorskap vinner det franske presidentvalget i 2022 [...] Piratutgaver av boka har versert på

internett og har skaket opp franske politikere og kommentatorer.” (*Dagbladet* 7. januar 2015 s. 2)

“Francis Fukuyamas bok *The Origins of Political Order* [2011] er bestselger i Kina, en skjebne som ikke har vært noen andre vestlige intellektuelle forunt. Utenlandsk litteratur selges som oftest som piratkopier i det kinesiske markedet, men Fukuyamas bok, som forteller om fremveksten av stater fra før-menneskelig tid til den franske revolusjon, bringer kunnskap om kinesisk historie som offisielle læresteder ikke lenger har. Verket overlevde derfor sensuren.” (*Morgenbladet* 23.–29. januar 2015 s. 25)

“Nesten alle Jo Nesbøs bøker er tilgjengelig som piratkopier på nett. Forlagene frykter piratkopieringen vil øke når ebøker blir populært. - Ebøker er lette å piratkopiere fordi filene er så små. Du kan i teorien lage en fil med alle bøker som er utgitt siden 1800-tallet og få noe som kan lastes ned på 14 minutter, sier redaksjonssjef for digitale utgivelser hos Gyldendal Harald Fougner. Filmindustrien og musikkindustriens store mareritt, ulovlig fildeling og piratkopiering, har funnet seg enda en nisje. I markedet der eboken er i ferd med å utkonkurrere papirutgivelsene – som i USA og England – har også piratkopieringen av ebøker virkelig tatt av. Annenhver uke lastes det opp en komplett fil med alle de hundre mest solgte utgivelsene på *The New York Times*' bestselgerliste på fildelingsnettstedet *The Pirate Bay*. Store internasjonale bestselgere som Dan Brown, Khaled Hosseini og J.K. Rowling returnerer tusenvis av treff på titler i utallige språk og formater. Så langt har norske forfattere vært relativt forskånet fra å få sine norskspråklige utgaver lastet opp, men et søk *Dagens Næringsliv* har foretatt viser at blant annet Jo Nesbø, Jørn Lier Horst og Lars Saabye Christensen finnes tilgjengelig og nedlastningsklare. - Det er en stor uro for at vi skal få tilstander hvor bokmarkedet er preget av den graden av piratkopiering som finnes i utlandet, sier forlagsdirektør i Aschehoug Kari Spjeldnæs.” (<http://www.dn.no/etterBors/2014/03/11/Bker/bryter-loven-for--lese-krim; lesedato 25.01.16>)

“Ironisk barnebok ble bestselger takket være piratkopiering [...] En merkelig tittel har sneket seg opp i toppen på bestselgerlista til nettbokhandelen Amazon. Merkelig, fordi den ikke er å få tak i før 14. juni. Og merkelig, fordi det dreier seg om en amerikansk barnebok med ordet “fuck” i tittelen. Nå er boka kanskje mer en parodi på en barnebok, eller “en barnebok for voksne”, som forfatteren selv kaller den. Adam Mansbach laget bildeboka “Go the Fuck to Sleep” etter et utbrudd på Facebook i juni i fjor [...] Boka har kjapt blitt et fenomen på Twitter og i sosiale medier, skriver *New York Times*. Det skyldes etter all sannsynlighet illojale bokhandlere, som har fått boka tilsendt som pdf-dokument i forkant av lanseringen. E-poster med pdf-dokumentet har siden blitt videresendt i hopetall. [...] - Kopiene har mangedoblet seg siden galskapen startet. Med en PDF, kan du lage så mange kopier du vil, og folk har bare fortsatt å videresende det, sier Ibrahim Ahmad, redaktør hos forlaget Akashic Books til avisa *The Bay Citizen*. Han forteller at de prøver å forhindre videre spredning av boka. Men alt tyder på at pdf-utgaven kun

har fungert som reklame for den kommende papirutgaven. For øyeblikket er forhåndssalget så høyt at boka er den nest mest solgte på Amazon.com.” (<http://www.dagbladet.no/2011/05/16/kultur/litteratur/bok/barnebok/barnelitteratur/16554405/>; lesedato 06.01.15)

“Helautomatiserte bøker, som henter innholdet gratis fra blant annet Wikipedia, selges på nett. [...] Like etter Whitney Houstons død dukket det opp en rekke bøker på nett om artisten. Problemet med robotbøker er at de gir seg ut for å være vanlige bøker. Kundene tror de kjøper en kvalitetsbok – ikke en samling nettartikler fra blant annet Wikipedia. [...] En robotbok blir laget av en søkerobot som henter stoff om et tema, ofte på Wikipedia, og et dataprogram bryter det hele om til en bok. Robotboken kan altså bestå av en Wikipedia-side, samt alle artiklene som Wikipedia lenker til. Bøkene lages altså uten noen forfatter eller redaktør. Slik spys det ut tusenvis av bøker uten særlig anstrengelse. [...] Kundene betaler med andre ord for stoff som allerede finnes helt gratis på Internett. [...] Robotbøkene handler ofte om et sært eller smalt tema, og brukeren blir overrasket over å oppdage en boktittel som man ikke forventet at eksisterte. [...] Robotbøkene registreres i store bokkataloger, som nettbokhandlere abonnerer på. Slik spres de i nettbutikker verden rundt. Bokhandler som nordiske Adlibris, amerikanske Barnes & Noble, og britiske Waterstones har mengder med bøker fra såkalte robotforlag, som USA-baserte Books LLC og tyske Alphascript. [...] på samme måte som med spamfilter vil nok de fleste nettbokhandler luke ut de verste eksemplene. Men det er kanskje et dilemma at Amazon vil måtte vurdere om noe er spambøker eller ikke, for plutselig vil man få en ny sensur-instans man egentlig ikke ønsker. [...] Det jobbes aktivt i verden med såkalte semantiske søkemotorer, som i motsetning til dagens motorer kan tolke innhold. Hvis vi får maskiner som kan tolke tekst bedre, kan det dermed bli mulig å bygge bedre kompendier og faktabøker. Dette kan i sin tur true tradisjonell forlagsbransje” (Hilde Bjørnshau m.fl. i <https://www.nrk.no/kultur/bok/pass-deg-for-robotboker-1.8327854>; lesedato 04.12.18).

“Den spanske forfatteren Lucía Extebarria, vinner av Planeta-prisen, Primavera-prisen og Nadal-prisen i hjemlandet, har bestemt seg for å slutte som forfatter og søke en vanlig jobb etter å ha gitt opp kampen mot piratnedlasting. [...] “Siden jeg nå har oppdaget at flere eksemplarer av min nye bok er piratnedlastet enn solgt, annonserer jeg herved at jeg ikke vil skrive bok på mange år.” Reaksjonene på meldingen er stort sett at hun ikke burde bry seg om penger, men se skriveingen som et kall.” (*Morgenbladet* 23. desember 2011–5. januar 2012 s. 45)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>